

Мадрида. – С.243; Juan Pablo Fusi. Franco. – P.82; David Ruiz. La dictatura franquista. – P. 51-54; 11. Juan Pablo Fusi. Franco. – P.82, 87-89; 12. David Ruiz. La dictatura franquista. – P. 57; Juan Pablo Fusi. Franco. – P.89; 13. Сагомоян А.А. Партизанская борьба в Испании в 1940-е годы. Новые архивные материалы. //Новая и новейшая история.-1996.-№1.-С.231-234; Ибаррури Д. Воспоминания. В двух книгах. Книга 2. - М., 1988.-С.102-103; Листер З. Из опыта партизанской борьбы в Испании /1939-1952/ //Проблемы мира и социализма.- 1965.-№2.-С.57-58; 14. Тегеран-Ялта-Потсдам: Сборник документов. - М.,1970.-С.209; ООН: Генеральная Ассамблея. Пленарные заседания. Стенографический отчет. 23 октября- 16 декабря 1946 г.- Нью-Йорк.-1946.- С.239-269.

Ю.А.Зінько

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ВІННИЧЧИНИ В ПЕРІОД НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941-1944 рр.)

Розпочавши війну проти СРСР, німецьке командування намагалося в найкоротші строки захопити Україну з її величезними сировинними ресурсами, промисловим потенціалом і родючими землями. Цим самим Гітлер та керівництво Третього рейху прагли посилити воєнну економіку Німеччини, створити вигідний плацдарм для швидкої перемоги над СРСР і досягнути світового панування. За планом “Барбаросса” в Україну було направлено 57 дивізій і 13 корпусів групи армій “Південь”.¹ Україну передбачалось перетворити на колонію, вона мала стати “житницею третього рейху”.

В кінці липня 1941 року німецько-фашистські війська окупували територію Вінницької області і поділили її на дві частини. Південні і південно-західні райони по лінії Могилів-Подільський – Жмеринка – Бершадь були передані Румунії і увійшли до складу Трансністрії (Задністров'я), а північні райони віднесені до рейхскомісаріату “Україна” з включенням у Житомирський генеральний округ.² Рейхскомісаріат “Україна” фактично розпочав свою діяльність 1 серпня 1941 року. Плани нацистів передбачали запровадження нової організації управління і нового адміністративно-територіального поділу захоплених районів. Організація органів місцевого “самоврядування” спиралась насамперед на колишню радянську адміністративну структуру. Кордони колишніх районів та громад були в основному збережені, оскільки це влаштувало окупантів з адміністративної і господарської точок зору, а також тому, що населення звикло до них.³ На захоплених територіях встановлювався “новий порядок”. Розпочалося втілення плану “Ольденбург” – економічного розділу плану “Барбаросса”. У плануванні економічного пограбування України бралися до уваги лише потреби армії та економіки Німеччини. Приймалися економічні плани інтенсивного використання ресурсів окупованих областей шляхом активної експлуатації господарства та широкого використання робочої сили населення захоплених районів. “Метою нашої праці має бути те, щоб українці працювали на Німеччину... Якщо цей народ працює 10 годин, то з них 8 він повинен працювати на нас. Цей народ мусить бути керований залізною владою, щоб він зараз допоміг нам перемогти у війні. Ми не звільняли його, щоб ошчасливити Україну, а щоб забезпечити необхідний життєвий простір для Німеччини та її основу для харчування”, - заявляв у своїй промові на засіданні

ля-фюрерів (сільськогосподарських фюрерів) у Рівному в серпні 1942 року гауляйтер Еріх Кох.⁴

Завданням німецьких чиновників на окупованій території було встановлення нового аграрного порядку. Метою його було налагодження постачання для Рейху продуктів харчування. В 1942 році Гітлер наказав поставити з України до Рейху 3 мільйони тонн зерна, 700 тисяч тонн олійних культур та інші сільгосппродукти. Німецьке керівництво вимагало того, щоб у населення витягали все до останку, не рахуючись ні з чим.

На території Вінниччини німці зберегли колгоспи, перейменувавши їх в обшинні господарства. Роздача землі в приватне користування не здійснювалась, лише збільшувались до 1 га присадибні ділянки. Цю землю селяни отримували не у власність, а для користування, хоч бажання селян отримати у власність землю було досить сильним. Повідомляючи в квітні 1942 року в Берлін про ситуацію і настрої серед місцевого населення в Україні, начальник поліції безпеки і Служби безпеки зазначав, що "...селяни на Поділлі, які вже 8-10 років були в колгоспі, вважають себе ще і сьогодні власниками своєї землі, яка, як вони заявляють, не була в них експропрійована, а лише об'єднана з метою колективного господарювання".⁵

Організовував роботу обшинного господарства староста. Він очолював сільську управу і відповідав за реєстрацію населення та вихід на роботу, стягнення податків та ін. Але справжнім господарем був німецький сільгоспінспектор – "пан" – як називали його селяни. Він управляв 10 – 15 колгоспами, визначав план посіву сільськогосподарських культур та здачі врожаю, стежив за роботою селян і карав за відмову працювати.⁶ Призначені з місцевого населення керівники господарств не завжди з бажанням виконували свої обов'язки. Інколи окупантів не задовольняв їх рівень підготовки до управління господарством. В 1941 році окупанти змушені були визнати, що повною невдачею виявилась спроба використати українців як комісарів-управителів та керівників підприємств. Спеціалізація при радянському режимі була проведена так глибоко, що окремі особи з загальними знаннями підприємств і управління господарством майже повністю відсутні.⁷

Для забезпечення проведення польових сільськогосподарських робіт відновлювались машино-тракторні станції та майстерні. В них збирались всі покинуті під час евакуації трактори, а також поставлені з Німеччини нові трактори, сільськогосподарські машини та причіпний інвентар. Для виконання сільськогосподарських робіт залучались місцеві жителі. Німецька влада при мобілізації населення на роботи керувалась розпорядженнями рейхсміністра А.Розенберга від 5 серпня і 19 грудня 1941 року, якими передбачалась обов'язкова праця (Arbeitspflicht) для місцевих мешканців віком від 18 до 45 років.⁸ Проте часто на примусові роботи залучались люди літні та підлітки 10-12 років. Вжиті німцями заходи дозволили в 1941 році зібрати врожай на 3-5 днів швидше, ніж в попередні роки.⁹ Труднощі виникали з осінніми польовими роботами через нестачу сільськогосподарських машин. Незважаючи на це, в окупованих німцями районах оброблялась майже вся придатна для сільськогосподарських робіт земля. Восени 1942 і весною 1943 року їм вдалося обробити і засіяти всі сільськогосподарські площі Вінниччини. Незайняті озимими культурами площі були засіяні вівсом, горохом, просом, гречкою. Урожай цих культур оцінювався вище середнього. Особливо добре вродило просо та гречка. Значно зросли площі тютюну, маку. Ці культури висівались майже у всіх районах області.

На окупованій території відновлювались підприємства по переробці сільськогосподарської сировини. В районах проводилась робота по збільшенню посівів цукрового буряка та відновленню роботи цукрових заводів. Втративши цукрову сировину в 1941 році через зупинку цукрових заводів, німецька влада в 1942 році відновила їх роботу. Об'єм виробництва цукру був не набагато меншим довоєнного. Позначилась недостатня кількість сировини. В наступному 1943 році вчасно були відремонтовані і давали продукцію Корделівський, Турбівський, Ситковецький, Іллінецький, Немирівський, Степанівський та інші цукрові підприємства області.

Значна частина сільськогосподарської сировини перероблялась на підприємствах міста Вінниці. Тут свою продукцію випускали м'ясокомбінат, спиртозавод, макаронна й цукеркова фабрики та інші виробництва.¹⁰ Вся сільськогосподарська продукція йшла на потреби армії або вивозилась до Німеччини.

За свою роботу працівники підприємств отримували продуктовий пайок, до складу якого входило 200 грамів хліба або 175 грамів муки в день та 2 кілограми крупи в місяць. Отримували пайки і працюючі в сільському господарстві. Інколи він становив 12 кілограмів хліба і круп в місяць. В 1942 році після збору врожаю селянам видавали ячмінь, горох, деяку кількість круп.¹¹ Але надалі пайки отримувала все менша кількість населення. У переважній більшості місцева влада вивозила з господарств увесь урожай, залишаючи тільки посівний матеріал. Це стало однією з причин ухиляння селян від господарських робіт. Тому часто місцеве населення силою примушували йти на сільськогосподарські роботи. Покаранням за відмову працювати було вивезення на примусові роботи до Німеччини.

Наведене свідчить, що в роки війни сільське господарство України використовувалось для задоволення продовольчих потреб гітлерівської армії та Німеччини. Головною економічною метою завойовників було перетворення України в аграрно-сировинний додаток, в джерело дешевої робочої сили для рейху.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Коваль М.В. 1941-1945 роки. Україна // Український історичний журнал. – 1991. - №6. – С.3;
2. Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область. – К., 1972. – С. 50;
3. П.Рекотов. Адміністративний, судовий та поліцейський апарат рейхскомісаріату “Україна” (1941-1944 рр.) // Нова політика. – 1997. - №3. – С.54;
4. Україна в другій світовій війні у документах: Збірник німецьких архівних матеріалів (1941-1942). – Т.2. – Львів, 1998. - С. –250-251;
5. Там само. – С.164;
6. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). Ф. П-425.-Оп.2.-Спр.11.-Арк.2;
7. Україна в другій світовій війні у документах: Збірник німецьких архівних матеріалів (1941-1942). – Т.2. – Львів, 1998. - С. –30;
8. А.Боляновський Соціальний аспект гітлерівського “нового порядку” в Галичині у 1941-1944 роках.// Вісник Львівського університету. Серія історична. Вип.33. – Львів, 1998. – С.188;
9. Україна в другій світовій війні у документах: Збірник німецьких архівних матеріалів (1941-1942). – Т.2. – Львів, 1998. - С. –31;
10. ДАВО. Ф.П-425.-Оп.2.- Спр.11.- С.4;
11. Там само.